Sabina Kaštelančić

RUŽA MEŠTROVIĆ i IVAN MEŠTROVIĆ

pisma umjetnice i umjetnika (1903. – 1942.)

LEYKAM
international

Sabina Kaštelančić

RUŽA MEŠTROVIĆ I IVAN MEŠTROVIĆ
PISMA UMJETNICE I UMJETNIKA
(1903. - 1942.)

LEYKAM international

NAKLADNIK
Leykam international d.o.o., Ilica 42, HR-10000 Zagreb
www.leykam-international.hr

ZA NAKLADNIKA
Jürgen Ehgartner

UREDNICA
Eugenia Ehgartner

LEKTURA
dr. sc. Antonia Došen

GRAFIČKO OBLIKOVANJE
Tvrtko Gregurić

© 2023 Leykam international d.o.o., Zagreb
Nijedan dio ove knjige ne smije se umnožavati,
fotokopirati ni na bilo koji drugi način reproducirati
bez nakladnikova pismenog dopuštenja.

Knjiga je objavljena uz financijsku potporu
Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske

Republika Hrvatska Ministarstvo kulture i medija
Republic of Croatia Ministry of Culture and Media

ISBN 978-953-340-170-6

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001186172.

TISKARA
Denona d.o.o., Zagreb

Tiskanje dovršeno u kolovozu 2023.

FOTOGRAFIJA NA NASLOVNICI
Ruža i Ivan Meštrović, oko 1920.

Sabina Kaštelančić

RUŽA MEŠTROVIĆ I IVAN MEŠTROVIĆ PISMA UMJETNICE I UMJETNIKA (1903. - 1942.)

LEYKAM INTERNATIONAL
Zagreb, 2023.

SADRŽAJ

I. RANO RAZDOBLJE (1903. – 1907.)
MLADI ZARUČNICI. PREPISKA IZ BEČA,
GRAZA, ZAGREBA, SPLITA I DRNIŠA. 17

„Svemu ću tome liek kod tebe naći i stalno sahranilišće."
(Ivan Ruži, 21. III. 1904.) 19

Meštrovićev boravak u Zagrebu početkom
srpnja 1904. godine 24

Meštrovićev boravak u Splitu u srpnju
i kolovozu 1904. godine 28

Planovi za vjenčanje i zajednički život u Pragu i Parizu
*„S malim se ne zadovoljavam, nu ipak hoću tako rekuć
iz ništa da učinim sve, jer rado stvaram, shvati me,
pa ćeš se domisliti svemu, da sam tu i tebe i
sebe takodjer mislio."* (Ivan Ruži 20. VIII. 1904.) 30

Meštrovićevi prvi splitski radovi: poprsje i spomenik
Luki Botiću i poprsje Milivoja Milića 38

Nove zamisli radova rođenih u Splitu: *Conte Ugolino*
i *Timor Dei ili Strahopočitanje i trepet pred silnim
Bogom*. Meštrović na Ljetnoj i jesenskoj
izložbi Hagenbunda 1904. 43

Meštrovićeva objavljivanja u *Pokretu* ljeti 1904.
Suradnja sa spisateljima Lovrićem i Begovićem.
Prijem kod Splićana. 46

Povratak u Beč, jesen i zima 1904. godine.
Početak 1905. godine, planovi nakon *„[...] apsolviranja
Akademije"*. Godine 1906., 1907. Silvije Strahimir
Kranjčević i Meštrovići u Beču. 48

II. MLADI BRAČNI PAR U DOMOVINI I GRADOVIMA EUROPE. KIPARSKI POČETCI RUŽE MEŠTROVIĆ. RIMSKA MEĐUNARODNA IZLOŽBA 1911. MEĐUNARODNA IZLOŽBA LIKOVNIH UMJETNICA U TORINU, 1913. GODINE. PRIJATELJI I OBITELJ. NA PRAGU PRVOGA SVJETSKOG RATA. (1910. – 1914.) 53

Pisma Olge Klein Ruži i Ivanu u Rim i Zagreb (1910. – 1913.) 55

Kiparski radovi Ruže Meštrović od 1910. do 1913. godine 61

III. UMJETNIČKI USPJESI IVANA MEŠTROVIĆA. VELIKI IZAZOVI I OKRŠAJI S BOLEŠĆU. LIJEČENJA U SANATORIJIMA. TEŠKI DANI PRVOGA SVJETSKOG RATA. BRIGA ZA OBITELJ I PRIJATELJE. (1914. – 1918.) 69

„[...] izgleda da će biti opet rata na Balkanu, što znači nered i užas...”, Rim, ljeto 1914. 71

Exhibition of the Works of Ivan Meštrović, Victoria & Albert Museum, London, ljeto 1915. 73

Ivanove razglednice iz British Museuma Ruži u Pariz, u sanatorij dr. Gazina, 60, Rue Violet 86

Pisma prijateljica i znanica Ruži Meštrović ljeti, u jesen i zimu ratne 1915. godine 88

Dobrotvorni koncert za ratnu siročad, London, 18. siječnja 1916. u organizaciji Ruže Meštrović 93

Kraj 1916. godine i nerealizirani planovi za izložbe Ivana Meštrovića u Petrogradu i Sjedinjenim Američkim Državama 98

Pešino polaganje mature u studenome 1916. godine 106

Jesen i zima 1917. godine – pripreme izložbe Meštrović – Rački – Rosandić u *Grafton Galleries*, London 112

Navodi iz pisama obitelji i prijatelja te Kosorove autobiografije 128

Godina 1918. – Završetak Prvoga svjetskog rata.
„O vrijeme, o sudbo!” 131

„Imao sam veliku nostalgiju za mojom zemljom, za mojom ženom, ali sam bio blažen s tizim stanjem – to osjećanje je bilo mnogo dublje i mnogo ljepše nego da sam bio sa njima.” 133

IV. POVRATAK U ZAGREB. PUTOVANJA. BORAVAK U DUBROVNIKU I CAVTATU. (1919. – 1921.) 137

Navodi iz pisama obitelji i prijatelja 139

Proljeće i početak ljeta 1919. Ružin i Ivanov boravak u Londonu – izložbe i društveni život; nova poznanstva. Obiteljska pisma. 139

„Možda malo čine i stvari koih sam za malo uselio, pa medju njima sjedim i pučim ko kakav čiča medju djecom”, Ivan Ruži iz kuća u Mletačkoj 6, 8 i 10 143

„Moram medjutim da započnem bistu III.ćeg andjela jer već u petak dolaze 2. klesara iz Splita. Vrata bi morao takodjer početi pa neznam ni gdje mi je glava. Ubija me pored toga vrućina [...]” 145

V.NOVO ŽIVOTNO POGLAVLJE. ODVAJANJE OD IVANA MEŠTROVIĆA. UMJETNIČKO OBRAZOVANJE RUŽE MEŠTROVIĆ. DJELA UMJETNIČKOGA OBRTA RUŽE MEŠTROVIĆ. UČESTVOVANJE RUŽE MEŠTROVIĆ NA XVII. PROLJETNOM SALONU 1923. U UMJETNIČKOME PAVILJONU U ZAGREBU. NOVA OBITELJ IVANA MEŠTROVIĆA. (1922. – 1924.) 147

godina 1922.: *„Ruža putuje noćas u München.”* 8. I. 1922., Adela Milčinović. 149

Boravak Ivana Meštrovića u Londonu u svibnju i lipnju, do 22. ili 25. VI. 1922. godine 155

„Ako je slava u tomu biti naivan i dati se na sve strane izrabiti, onda sam zbilja ‚slavan čovjek’.” 165

godina 1923. – Ivan o opisivanju svojih briga u pismima Ruži, koje se time *„[...] ospu, kao da se presječe konac na komu su nanizane brojanice."* 174

„[...] moj humor, blagodareći valjda hladnu vremenu, neostavlja me i sasvim dobro snašam i sve mi se nekako čini da bi moglo biti i gore". 189

VI. RUŽA MEŠTROVIĆ NA MEĐUNARODNOJ PARIŠKOJ IZLOŽBI 1925. GODINE POD PSEUDONIMOM RADKA SAGARA. TEŠKO STEČENI UMJETNIČKI USPJESI IVANA MEŠTROVIĆA U SJEDINJENIM AMERIČKIM DRŽAVAMA. MEŠTROVIĆEV SPOMENIK INDIJANCIMA U CHICAGU. MEŠTROVIĆEVE IZLOŽBE U SAD-u U PISMIMA IVANA RUŽI U ZAGREB, NICU I BUENOS AIRES. RUŽA MEŠTROVIĆ ORGANIZIRA ZAJEDNIČKE IZLOŽBE U BUENOS AIRESU, U ARGENTINI I MONTEVIDEU, U URUGVAJU 1928. GODINE.
IVAN MEŠTROVIĆ U EGIPTU, PALESTINI, SIRIJI I GRČKOJ 1927. GODINE I NJEGOVE RAZGLEDNICE RUŽI U BUENOS AIRES. IZLOŽBE RUŽE MEŠTROVIĆ I IVANA MEŠTROVIĆA U BARCELONI I VALENCIJI U ŠPANJOLSKOJ 1929. I 1930. GODINE. (1925. – 1930.) 201

„U dječijim očima je zaista nebo i kad čovjek pomisli da su oni od ljudi onda im (odraslim) zaista sve može proštiti kad bi mi svi mogli biti kao djeca onda bi zaista bio raj na zemlji." 208

Studeni 1925. Meštrović drugi put u Americi: *„[...] uvijek i svagdje ‚tuđin'"* 210

„Ovde je sve biznes pa će valjda biti razni faktori u pitanju i u akciji, kojima ja neumijem pohvatati konce, niti ih fatam." Spomenici Indijancima u Chicagu i Meštrovićevo zalaganje za prikaz djela naših umjetnika na *Sesqui – Centennial International Exposition* u Philadelphiji, 1926. 215

Godina 1926. Meštrovićevi izdatci u New Yorku, *„Eto tako se idilično živi!"* 219

Planovi za izlaganje na *XV. Esposizione Internazionale d'Arte della Città di Venezia. (1. IV. – 31. X. 1926.)* i *The Sesqui – Centennial International Exposition in Philadelphia, (VI. – XII. 1926.)* 221

„Bjeda je ovde sa strancima a osobito sa našima. Tako zvani manuelni posao i zanat, ali drugo ne." 231

„Živim ko pas, hranim se za 60 dol. mjesečno pa ipak pare idu. Ubi me atelier i lijevanje te razni izdatci oko ateliera i posla. Valjda ću i ovo prebroditi." 234

Godina 1927. Pripreme zajedničke izložbe u Buenos Airesu: *„[...] ti možeš da raspoložiš izložbu kada hoćeš i da tražiš pored stvari koje su tvoja svojina još 25 – 30 mojih stvari i 40 – 50 crteža. Razumije se da bi mogla tvoje lične stvari izložiti u_ jedno."* 241

„Imam nezgodu sudbine da moram biti sa obe ruke slomljene ko kaka stara tičurina, koja je letila protiv vjetrovima". 262

„Dolazi još i pitanje ruke. Mislim da će sve dobro biti, ali moje ruke su slične Beethovenovim ušima." 262

„La Exposición Mestrovic en Montevideo", srpanj 1928. godine 274

Pisma krajem 1928. i početkom 1929. godine: Zagreb – Pariz 279

„Kad bi evo na primjer kod nas bilo još siromašnije ja bih živio srećno samo kad bi mogao imati mira – sadio bih samo zelje i njime se hranio i zabavljao mojim poslom, koji mi je usud dao da tjeram." 289

„Sad ja razumijem neke naše dečke koji kad se odovuda povrate daju si neku ‚importancu', ne prema onom što u Louvru vide, već prema onom što se danas producira i što važi ko nešto." 297

Uz *Skicu za žensku figuru, Rim,* 1918. Ivana Meštrovića i sliku ‚*Natura morte*' Ruže Meštrović 309

„Moj život postaje sve nevjerojatniji i teži. Jednog časa nemam mira od ljudi i od nekih, raznih, poslova, koje mi prte bliži i dalji.” 312

VII. OZBILJNO ZDRAVSTVENO STANJE. BRIGA ZA UZAJAMNO ZDRAVLJE. BRIGA ZA OBITELJ I PRIJATELJE. POTEŠKOĆE SA STANARIMA U MLETAČKOJ 10. KRUŽNA PUTOVANJA RUŽE MEŠTROVIĆ „KRALJICOM MARIJOM” JUGOSLAVENSKOGA LLOYDA. (1931. – 1933.) 321

Ružine operacije čeljusti u Beču 323

Nezgode s računima za struju; Ivanovi domaćinski poslovi 324

Kružna putovanja S/S „Kraljicom Marijom” Jugoslavenskog Lloyda tridesetih godina 328

Godina 1933. – žalosni događaji u obitelji 331

Meštrović o svojim izložbama tridesetih godina u Amsterdamu, Bruxellesu, Parizu, Pragu i Berlinu u pismima Ruži 332

VIII. POSLJEDNJE GODINE ŽIVOTA RUŽE MEŠTROVIĆ. LEGAT I DAROVNICA RUŽE MEŠTROVIĆ. IZVRŠENJE POSLJEDNJE ŽELJE RUŽE MEŠTROVIĆ. ZAKLJUČNA RIJEČ O OBITELJSKOJ MISIJI NASLJEDNIKA RUŽE MEŠTROVIĆ. (1934. – 1942.) 337

„Ja imadem istu kuburu i možda goru jer me robe, plijene stanarinu za porez i t.d.” 339

Poklon Ruže Meštrović Strossmayerovoj galeriji slika 1935. godine 343

Kućica u Jastrebarskom – Ružino sklonište za obitelj Josephu, 1940. – 1943 349

Posljednji dani Ruže Meštrović, veljača 1942. godine 351

Posljednja božićna čestitka Floriana Josephu Drouota upućena Ruži u sanatorij prosinca 1941. 353

Ivanovi posljednji redci upućeni Ruži u sanatorij u veljači 1942. godine: *„U ostalom duša znade svoj put i svaka ga čini po odredjenom joj zakonu, a taj je najispravniji i nepromjenjljiv je.”* 354

Legati i pohrane Ruže Meštrović ostvareni 1946. godine 355

Dopisi upućeni Galeriji Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti i Akademiji likovnih umjetnosti 1946. godine 356

Zapisnik HAZU u Zagrebu, dana 24. travnja 1946. godine 356

Darovnica Muzeju grada Varaždina i Varaždinsko muzealno društvo 358

Legat za Društvo za gradnju domova i radiona likovnih umjetnika, Voćarska cesta br. 76 u Zagrebu i pohrana Moderne galerije, Nacionalnog muzeja moderne umjetnosti u Zagrebu 359

Gliptoteka HAZU – pet slikarskih radova Ruže Meštrović u Zbirci crteža hrvatskih umjetnika 361

Obiteljska misija nasljednika Ruže Meštrović 361

KRATKI ŽIVOTOPISI 363

VREMENSKA CRTA UZ LOKALITETE I DOGAĐANJA 367

ŽIVOTOPIS 381

Izlaganja 382

Publikacije 382

KAZALO IMENA 383

PRILOZI 395

„Ali posjedovanje činjenica, a usto i poznavanje raspleta, kao i vremenska udaljenost određenog događaja te samim tim smanjeni izravni interes kasnijeg promatrača mogu nam pružiti gotovo božansku svemoć, kao da znajući kako je 'sve to bilo' možemo, poput kakvog višeg bića, lebdjeti iznad svih tih udaljenih događaja."

CEES NOOTEBOOM: *Skitnje do Santiaga: Bilješke modernog hodočasnika po Španjolskoj*, 1992.[1]

Mudri vječni putnik, Cees Nooteboom, u potpunosti pogađa kako se osjećam istražujući i pišući o umjetnici i umjetniku, Ruži Meštrović i Ivanu Meštroviću, koji su oduvijek dijelom moga života te povijesti i svakidašnjice naših obitelji, pranećakinjā i pranećakā Ruže Meštrović: Klein, Kundi, Benišek, Nemet Žilić, Srebočan, Lukić, Ebner, Jobst i Kaštelančić.

Knjiga za kojom ste posegnuli pružit će vam dio onoga Nooteboomova „kako je sve to bilo", uputiti vas na nova saznanja o vezi i prijateljstvu Ruže Meštrović i Ivana Meštrovića, koja se temelje na nizu pisama, dopisnica, razglednica, brzojava, poruka, fotografija i dokumenata čuvanih u privatnoj arhivi obitelji Kaštelančić. Novi podatci će, poput slaganja svojevrsnoga „mozaika", biti smješteni kao „kamenčići" uz podatke iz postojećih publikacija i povezati se s uzorkom što su ga one stvorile, nadopunjavajući ga - ili ga ponekad i izmijeniti. Pisma između zaručnice i zaručnika, supruge i supruga, prijateljice i prijatelja, sve od 1903. pa do smrti Ruže Meštrović, 1942. godine, povremeno su nadopunjavana pismima obitelji i prijatelja, također iz obiteljske

[1] Fraktura, 2015., poglavlje: Trenutak u Božjem pamćenju, 1983., 157.

arhive te iz Arhiva Atelijera Meštrović u Zagrebu, iz pisama u pohrani Atelijera Meštrović, zatim iz Zbirke rukopisa i starih knjiga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu kao i iz Državnog arhiva u Šibeniku. Pisma, dopisnice, razglednice i brzojave slali su Ruža i Ivan iz Zagreba, Rijeke, Splita, Dubrovnika, Beča, Praga, Lányja, Rima, Cannesa, Pariza, Ženeve, Lausanne, Leysina, Gstaada, Londona, New Yorka, Chicaga i Buenos Airesa. Ta su pisma, vjerujem, od iznimne važnosti za cjelovitiji pristup odnosu Ruže Meštrović i Ivana Meštrovića, svjedoci su vremena u kojem su napisana i donose dosad nepoznate činjenice o njihovom umjetničkom radu.

U knjizi su korišteni i navodi drugih prepisaka i podataka obrađivanih u poznatim publikacijama o Ivanu Meštroviću sve donedavno. Naglasak ove publikacije dan je svemu što je Ružu Meštrović i Ivana Meštrovića povezivalo kao umjetnicu i umjetnika i što je često sadržaj njihovih pisama - mišljenja o umjetničkom djelovanju i postignućima, savjeti, rasprave o nabavci materijala, o atelijerima, organizaciji izložbi, poteškoćama pri prijevozu umjetnina, iščekivanju i raspravljanju odjeka izložbi u javnosti, briga za prijatelje umjetnike, financijske konstrukcije vezane uz putovanja i organizaciju postava i otvorenja izložbi, bilo zajedničkih ili samostalnih, praćenje prodaje ili povrata umjetnina nakon zatvaranja izložbi, briga za obnavljanje i održavanje kuća u Zagrebu, u Mletačkoj ulici broj 8, vlasništvo Ruže Meštrović i broj 10, vlasništvo Ivana Meštrovića s obitelji. Naša obiteljska arhiva raspolaže s oko tri stotine pisama, razglednica i umjetničkih dopisnica i 27 poruka „u susjedstvo" Ivana Meštrovića, a tek četiri sačuvana pisma Ruže Meštrović. Valja međutim naglasiti kako su pisma Ivana Meštrovića tako sročena da se iz njih većinom može točno iščitati i sadržaj pisama Ruže Meštrović na koja Ivan Meštrović odgovara.

Osim ovog umjetničkog okvira, namjera mi je prikazati vam i neke pojedinosti iz prepiske koje svjedoče o skrbi za uzajamno zdravlje članova obitelji Klein i Meštrović, uz već poznatu financijsku velikodušnost Ivana Meštrovića naspram kolega i studenata Umjetničke akademije u Zagrebu, jer to pridonosi još jasnijem uvidu u njihovu osobnost. Njihove rasprave o događanjima u iznimno turbulentnom razdoblju u povijesti

– poput onih tijekom Prvoga svjetskog rata – dodatno će obogatiti sliku koju stječete čitajući ulomke iz njihovih pisama.[2]

Publikacija je popraćena brojnim fotografijama, dijelom dosad neobjavljenih snimaka Ruže Meštrović i Ivana Meštrovića, obitelji i djela umjetnice, snimaka mjesta i zgrada te preslikanih dokumenata, primjerice, nacrta planova izložbi, pozivnica na dobrotvorne koncerte i predavanja, pozivnica i dijelova kataloga izložaba. Navode iz pisama i tiska na njemačkom, engleskom, francuskom, talijanskom i španjolskom jeziku čitat ćete u mome prijevodu. Fotografska i presnimljena građa doprinose potkrepljivanju novih podataka koji mogu poslužiti za daljnje znanstvene radove u struci, što me osobito raduje, jer tako mogu na najbolji način zahvaliti i povjesničarkama i povjesničarima umjetnosti, koji su me zdušno saslušali, razgovarali sa mnom, pisali mi i savjetovali me.[3]

---

[2] Navodi iz pisama doneseni su u svom izvornom obliku, sa svim eventualnim gramatičkim i pravopisnim pogreškama. Oznakom _ označena su slova koja nedostaju, dok poneki upitnik ukazuje na teže čitljiv navod.

[3] Dajana Vlaisavljević, moja recenzentica, Antonia Došen, moja lektorica, Darija Alujević, Ljiljana Čerina, Jasenka Ferber Bogdan, Kruno Kamenov, Irena Kraševac, Arijana Koprčina, Lana Majdančić, Tonko Maroević, Dalibor Prančević, Ana Šeparović, Maja Šeparović Palada, Barbara Vujanović. Srdačno zahvaljujem i Mati Meštroviću i njegovoj supruzi Rumjani na ljubaznoj podršci tijekom moga istraživanja.

I.
RANO RAZDOBLJE (1903. – 1907.) MLADI ZARUČNICI. PREPISKA IZ BEČA, GRAZA, ZAGREBA, SPLITA I DRNIŠA.

„SVEMU ĆU TOME LIEK KOD TEBE NAĆI I STALNO SAHRANILIŠĆE.”
(IVAN RUŽI, 21. III. 1904.)

U ranim danima njihova poznanstva, mladi Meštrović će u svojim pismima Ruži uvijek, pored izražavanja velike želje da se susretne s njom i pokušaja dogovora sastanka, najčešće u pratnji jedne od sestara Klein, navesti i svoje velike ambicije za profesionalnu budućnost, koje će se, koliko god se tada činile dio mladenačkih snova, zaista i ostvariti tijekom godina njegova umjetničkoga stvaranja.

Godine 1903. oboje imaju još nepunih dvadeset godina, vjerojatno uz otvorenje XVII. Proljetne izložbe Secesije u ožujku, na kojoj Meštrović prvi put izlaže[4], on piše Ruži: *„U Secesiju možemo ići sa sestrama, ali bih ja absolutno želio, dapače moro jednom s Vama samom ići [...]”*. U početku se Ivan obraća Ruži s Vi, ali vrlo često je oslovljava i s „ti”, nerijetko u istom pismu.

Ljiljana Čerina, muzejska savjetnica u Atelijeru Meštrović, pokazala mi je 2015. godine u spisu „Sestre Klein” podatke iz arhiva Ive Kerdića[5] s njegovom pričom o tome kako su se Ruža i Ivan upoznali na koncertu pjevača Millera u Neustetgasse.[6] Nakon koncerta je upriličena zabava na kojoj su mladići upoznali tri sestre Klein.[7] U pismu datiranom 28. XI. 1903.[8] – nadnevci su navedeni onako kako ih je pisao Ivan – Ivan izlaže Ruži na kojim sve *„[...] naručbama i radnjama”* radi, pitajući se nakon nabrajanja svojih obveza, zanima li to uopće Ružu, a onda zgodno

---

[4] „Bolestnica/Madonna”. Vidjeti više u: Irena Kraševac, *Ivan Meštrović i secesija*, Beč – München – Prag, 1900 – 1910, Institut za povijest umjetnosti i Fundacija Ivana Meštrovića, Zagreb, 2002.

[5] Ivo Kerdić, 1881. – 1953., hrvatski medaljer i kipar, dugogodišnji obiteljski prijatelj. http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=31246 Mrežnoj stranici pristupljeno 13. 8. 2017.

[6] ispravno vjerojatno: Müllera u Neustädtergasse

[7] Obitelj Klein, majka Therese i otac Maximilian s desetoro djece, petero sinova i pet kćeri, sele iz Višnjice pored Varaždina u Beč krajem 19. stoljeća.

[8] Vidjeti više u: Duško Kečkemet, *Život Ivana Meštrovića*, (1883. – 1962. – 2002.), svezak 1., Školska knjiga, 2009., 92, 93. Duško Kečkemet je objavio nekoliko pisama iz naše arhive, surađujući s mojom majkom, Elizabetom Kaštelančić.

zaključujući: *„[...] Ne, ja nevjerujem, da Vas nebi interesiralo ako Vas ja interesiram, zar ne?"* Evo toga navoda: *„Zbilja sam puno zaposlen, jer imadem sada izim mojih stvari, puno naručaba n.p. za Bukovčev obiteljski grob, pa za jednog professora Tolstoja radim izim toga dalmatinski je sabor naručio slijedeće portraite Klaića, Pavlinovića, Bulata i Starčevića.*[9] *Nu osim toga imam nekoje školske i moje privatne radnje dovršiti, a htio bi (i započeo sam skoro već) za Petrograsku izložbu jednoga ogromnog Tolstoja ‚Denkt über unsere Leidenschaften'*, [10] *pa Dostojevskoga ‚sa njegovim nevoljnicima'. Našega Lisinskoga*[11] *takodjer namjeravam učiniti cijeli spomenik ‚moje carstvo nije medju vama.' Mogu Vam reći da sam sudjelovao na hrvatskoj umjetničkoj izložbi u Pragu sa 8 eksemplara, što mi je jako dobro uspjelo. O Bože kud sam se ja upustio a cijela stvar možda Vas ni malo neinteresira? Ne, ja nevjerujem, da Vas nebi interesiralo ako Vas ja interesiram, zar ne?"*[12]

Daljnji uvid u strastvenu vjeru mladoga Meštrovića u ostvarenje zacrtanih visokih ciljeva pružaju pisma Ruži od 19. III. 1903. godine, još označeno sa *„subota"*, i *„II./III."* iz iste godine, uz oznaku *„12. sati navečer"*. Očigledno je koliko pritom ulaže u Ružinu ljubav i podršku: *„[...] i da sam poduzetan i ustrajan pa me neće ništa smesti moći ko ni dovde da do moga cilja dodjem i neće, samo ti ćeš samnom! [...] Nesmeta ništa mi ćemo biti jači od njih i mi ćemo jih pobjediti (Pobjediti ćemo i bijedu i muku i nezadovoljstvo a kamo*[13] *njih samo moraš i ti u to vjerovati!"*

---

[9] Vjekoslav Klaić, Mihovil Pavlinović, Gajo Bulat, Ante Starčević, sve su poznate hrvatske ličnosti uglavnom devetnaestoga stoljeća.

[10] *'Mislite na naše patnje'*, odnosno, doslovno, *‚Mislite na naše strasti'*.

[11] Vatroslav Lisinski, 1819. – 1854., čuveni hrvatski skladatelj, autor prve hrvatske opere *Ljubav i zloba*. http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=36770. Mrežnoj stranici pristupljeno 15. 8. 2017.

[12] U *Ivan Meštrović i secesija*, Beč – München – Prag, 1900 – 1910, Institut za povijest umjetnosti i Fundacija Ivana Meštrovića, Zagreb, 2002., 159, Irena Kraševac navodi kako je zabilježeno da Meštrović na X. izložbi društva Mánes u Pragu izlaže pet radova i kako je *Boles(t)nica* reproducirana u katalogu pod naslovom *Madona*. Vidjeti i: *Ivan Meštrović i Česi: primjeri hrvatsko-češke kulturne i političke uzajamnosti*, Muzeji Ivana Meštrovića, Hrvatsko-Češko društvo, Zagreb, 2018. Barbara Vujanović: *Ivan Meštrović – kulturni diplomat 20. stoljeća: odnosi sa češkim umjetnicima i političarima*, 10, 12.

[13] *„[...] li ne"*. Meštrović često izostavlja negacije.

„Istina da ja težim za slavom i veličinom, našto bez silne zapreke i računam, ali to je radi toga, jer mi je to prirodjeno i jer mi je to najmilija zabava, ali moja sreća [...] još dugo niti je tu niti tu začimlje [...]".

Početkom 1904. godine, u pismu od 23. II. 1904. poslanome iz Beča u Beč[14], Meštrović uspješno koristi likovnu usporedbu iz svijeta kiparstva koji mu je blizak, kako bi pokazao Ruži u kojoj mjeri pristaju jedno drugome: *„Zašto nisi prije tvoju glavu na mene bacila ko što si ju jučer? Ta ona je za me stvorena, ko one statue za mermernu aulu."* Pred kraj istoga pisma u oprečnim osjećajima piše kako zamišlja njihov budući zajednički život: *„Gušiti ćemo svaki smrad i otrov duše ljutske. Majkam, otcem, braći i sestrama ćemo biti zahvalni, a živjeti će mo – ja za tebe, a ti za mene."* Ivan podcrtava ove posljednje riječi što i inače običava kako bi naglasio dubinu svojih emocija i važnost navedenoga tih prvih godina prepiske, no, jednako tako i kasnije. Slijedi još jedno obećanje kako na takvim osjećajnim temeljima može graditi i svoju umjetničku karijeru – Ivan poseže za klasičnom usporedbom, hramom svih bogova, Panteonom: *„Tvoj me je list začarao i on mi je igračka i slatka zabava od kada si mi ga poslala svaki dan miliji svaki dan ljepši; ter mislim - čini mi se da ću na njemu graditi moj Panteon silni i veliki."*

U više navrata tih mjeseci, prije putovanja ljeti u Split, Ivan pokušava dogovoriti odlazak na zajedničko slikanje kod fotografa. Kada je u Splitu primio fotografije nije pretjerano zadovoljan, iako je fotografija (sl. 01) sačuvana u našoj obiteljskoj arhivi iz toga razdoblja izuzetno lijepa.[15] 14. III. (1904. godine), dakle, Ivan izražava, izgleda ponovno, svoju želju za zajedničkim snimkom: *„Mogu ti već sada javiti (da kašnje ne rečeš da niesi znala) da bih ja želio najradije da prije idemo u fotografa [...] ili će mo u 'Modernu Galeriju.'"*

Dana 23. IV. 1904. Ivan opet spominje odlazak fotografu: *„Mislio sam da ćeš ti samnom sutra u fotografa doći, pa mi se čini da opet nećeš – da ne moš? Bilo bi već vrieme da mi tu želju ispuniš!!"* Ovoga puta se sjeća zajedničkoga posjeta gipsoteci: *„Znaš li kako je ono krasno bilo kadno si samnom u Gipsmuseumu sjedila."*

---

[14] Dijelove ovoga pisma /XIII.2./ također je objavio Duško Kečkemet u *Životu Ivana Meštrovića*, (1883. - 1962. - 2002.), svezak 1., Školska knjiga, 2009., 93.

[15] U istoj seriji poznati su i često reproducirani portreti Ivana Meštrovića.

1 Ivan Meštrović i Ruža Klein, Beč, 1904.

Negdje tih dana kod Ivana odsjeda i Mirko Rački[16] na putu za Prag na likovnu akademiju pa uz ispriku Ruži kako je dolazak prijatelja razlog što se prošloga dana nisu sastali, Ivan joj predlaže da dođe *„[...] u onu kavanu gdje će i Rački kasnije doći"*. Žali što se nisu vidjeli dan ranije *„[...] jer sam mislio s tobom u Muzej ili akad. da si pogledaš onu stvar što sada radim ako bi te možda interesovala."* Ovaj zgodni poziv Ruži očiti je pokazatelj da se Ivan htio iskazati pred njom, ali da mu je i vjerojatno bilo stalo do njezina mišljenja kako se to i kasnijih godina često može primijetiti.

U pismu od 7. IV. 1904., prvi put vesela tona, bar u pismima koje čuvamo, obraća se Ruži s *„Draga Puca!"* što nas odmah podsjeća na njegov prvi portret „Fräulein Meštrović". „Moja puca", Ivanov duhoviti naslov djela u izvjesnom prijelaznom razdoblju gospođice u gospođu

[16] Mirko Rački, 1879. – 1982., hrvatski slikar i grafičar, jedan od najstarijih Meštrovićevih prijatelja. http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=51389 Mrežnoj stranici pristupljeno 15. 8. 2017.

Ružu Meštrović iz sljedeće godine.[17] Ivan je radostan što je tako *„[...] ljepo vrieme"*, jedna od činjenica koje će se uopće pokazati bitnima za njegovo raspoloženje i motivaciju za rad svih godina prepiske. Noga koju je ozlijedio u padu, bolje je: *„Danas mi je također manje otečeno i mislim da će se u opće skoro povratit."* Često koristi i njemački: *„Wird es dir recht sein?"*, odnosno odgovara li joj da se vide te večeri. *„Od veselja na puserle nemogu ništa da pišem nego po podu skačem i čekam da dođu tri frtala na osam. Zdravo bies dahin. Tvoj Ivo"*, zaključuje radosnim njemačkim pozdravom, veseleći se poljupcima, pusama. Kad je slabije raspoložen, tih će joj dana reći u jednom od sljedećih kraćih pisama kako je *„[...] neupotrebljiv"* za druženje: *„Danas doduše bin ich nicht zum brauchen ali bi ipak želio da se sastanemo."* Dana 24. IV. (1904.) se pak ispričava radom koji ga čeka: *„Imao bih ti puno toga pisati, ali moram zbilja tako mi Boga raditi, jer već je dugo da niesam marljiv bio, pa mi oprosti, a ja ću to sve naplatiti."*

Tijekom svibnja mladi par često ne može provoditi vrijeme zajedno, nesretni su i neraspoloženi, često dolazi i do nesporazuma koji im zadaju bol. Svejedno se moramo nasmiješiti koncu pisma 7. V. 1904. koje piše u zajedničkom studentskom atelijeru na Akademiji: *„Izvini da ti niesam mogo u dostojnijoj formi reći što sam ti reći htio, jer me ljudi smetaju s njihovim razgovaranjem i hodanjem po atelieru."* Koji dan kasnije Ivan piše o svojoj umjetnosti koja ga zabavlja iako nije svima razumljiva, no sretan je što ima onih koji ga znaju cijeniti, a ima i *„[...] dragu koju volim*[18] *nego Boga i koja me diže do neba"*.

Pred kraj svibnja Ivan će spomenuti kako bi želio da Ruža čita što više na hrvatskome. Uskoro će joj, zadovoljan što je to sama zatražila, poslati nekoliko knjiga iz Zagreba, u koji putuje ljeti 1904. da bi zatim preko *„Rieke"* brodom otplovio za *„Spljet"* u kojem ga čekaju njegovi prvi radovi, prve *„naručbe"* za taj grad.

---

[17] *Bildnis des Fräuleins Ruza Mestrovic*, kat. br. 15 XXII. izložbe Secesije 1905. Prema Irena Kraševac, *Ivan Meštrović i secesija*, Beč – München – Prag, 1900 – 1910, Institut za povijest umjetnosti i Fundacija Ivana Meštrovića, Zagreb, 2002., 69.

[18] Nedostaje: [više]

MEŠTROVIĆEV BORAVAK U ZAGREBU POČETKOM SRPNJA 1904. GODINE

„Neće mi škodit što sam ovamo došo, jer će mi iskustvo za ravnanje biti."

Kraći boravak u Zagrebu u srpnju te godine prilika je Meštroviću za usporedbu s hrvatskim umjetnicima i viđenje samoga sebe u njihovim očima. O svemu tome potanko izvještava Ružu koja iz Beča uskoro odlazi u Graz bratu Solomonu, zvanome Salek i njegovoj supruzi Lisi. U pismu iz Zagreba, 8. VII. 1904., nakon što su mu stigla Ružina *„[...] dva lista"*, Ivan piše o svojoj naklonosti prema Zagrebu: *„Ti znaš zašto se meni Zagreb svidja, znaš da sam ja pored svega zagrijani domorodac, pa da mi se više radi toga svidja što je naš, a u ostalom poznaš me, pa si možeš misliti kakove utiske njegove pojedinosti na mene činit mogu."*

Koliko god je Ivan vrlo zadovoljan dobrim prijemom u Zagrebu, toliko i prilično oštroumno sagledava stvarne prilike i svoju ulogu u njima: *„Umjetnici su me kao i mnogi književnici jako lijepo primili – i ona je večer jako lepo ispala – bila je čisto gemütlich izim ovdje i ondje po štogod Neida."* Ivan podcrtava njemačku riječ za zavist i nastavlja kako ga u Zagreb ne bi moglo dovesti ništa toliko koliko *„[...] domorodna ljubav"*: *„U ostalom mene od svih tih ljudi nitko ne zagrijava i ne bi me čini mi se ništa veće ni k njima ni u Zagreb povući moglo izim domorodne ljubavi, jer mi se tako kukavnim sve to čini da se neusudjujem ničim računati. To moram reći da ni u čemu ti ljudi niesu protiv mene antipatiju pokazali (a osobito književnici) ali onako sve mi je to kako ti rekoh kukavno."*

Iso Kršnjavi[19], koji mladoga umjetnika prati, i zaista i skrbi za njega, Ivana je naročito lijepo primio i predstavio na Sveučilištu: *„Kršnjavi je ljubezan naravski, pa zašto i ne bi? Neki dan me je predstavio kad je na sveučilištu predavo o umjetnosti, a sinoć me na večeru pozvo gdje se je htio samnom porazgovoriti o umjetnosti što je jučer obećo*

[19] Isidor Kršnjavi, istaknuti povjesničar umjetnosti, slikar, kulturni i javni djelatnik. http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=34241 Mrežnoj stranici pristupljeno 23. 6. 2018.

da će predavat, pa smo bili došli do korisnih i interesantnih rasprava, pa će on valjda večeras na Sveučilištu o tomu govoriti." Na jednom od Kršnjavijevih predavanja na izložbi u Umjetničkom paviljonu, Ivan piše *„[...] žurno na sjedalici"* i zaključuje pismo: *„[...] njemu se ne bih zamjerio [...] ali ti si mi ti!"*

Obilaskom atelijera zagrebačkih kolega Ivan je potvrdio nešto što je već ranije čuo: *„[...] da je ono istina što mi je govoreno bilo, da nekakva straha imadu, te me svuda sa nekakvim strahopočitanjem primaše i u opće sada znade_ kako da se ravnam naspram njih."*

Sudeći po navodima iz pisama, mladi Meštrović zna što želi i što može uraditi kao umjetnik; uskoro će Ruži iz *Spljeta* predočiti svoje želje i planove, pa već ovdje otvoreno i kritički progovara o svojoj budućnosti, koju zasad ne može zamisliti u domovini kad ga ni u Beču ništa ne može zadovoljiti: *„U umjetničkom smislu znaš da u Beču nemože ništa da me zadovolji, odakle će ovdje, te mi duša plače, kad vidim što ti ljudi packaju* (?)*, što li je od njih kupovano bilo, a meni se čini da ću morat da podpunoma moju domovinu ostavim, onda mi se naravski grčevi srcem zavijaju jer podpuno vidim da za moju*[20] *_ nema nitko oka upravo tako ko ni onda kad niesu u opće nikakva smisla imali, ter vidim kako odlazim i domovini zovem ‚lahku noć ti dok se zorom vratim'."* Nastavlja u pomalo proročkom tonu koji bi se dao primijeniti na umjetničku budućnost, onu političku ali i privatnu, za Ružu i njega: *„To ali ništa ne smeta, jer mi će mo bezdvojbeno zore dočekati! Neće ići inače mi se ne smijemo otrovati dati."*

Ivan priznaje nadarenost u prvom redu suvremenim hrvatskim spisateljima, uviđajući i teški položaj u kojem se nalaze: *„Vidim ja i drugih ljudi, kojima se mora priznat da imaju i dara i smisla za nešto ako ne bog zna kakvog, ali ipak, kao n. p.*[21] *Nikolić*[22]*, Dežman, Šandor-Gjalski*

---

[20] Meštrović povlači samo valovitu crtu, vjerojatno misli *umjetnost*.

[21] na primjer

[22] Možda se radi o Rikardu Nikoliću, 1879. – 1944.?, hrvatskom pravniku, pjesniku i spisatelju. https://www.zadarskilist.hr/clanci/08082008/rikard-nikolic. Moguće da se radi i o Mihovilu Nikoliću, vidjeti str. 95. Milivoj Dežman, 1873. – 1940., hrvatski liječnik, spisatelj i izdavač, http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=14929, Ksaver Šandor – Gjalski, odnosno Ljubomil T. J. F. Babić, 1954. – 1935., hrvatski spisatelj, http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=22117 Mrežnim stranicama pristupljeno 18. 7. 2017.

i drugi, pa su tu podpuno očajali i tješe se, ali se za to tješe, jer jim nutarnja vatra odoljeva (ako ju uopće imaju) bar si ja tako tumačim." U ranijem pismu, 5. VII., Ivan najavljuje kako će „*[...] hrvatski umjetnici prirediti jednu umjetničku večer meni na čast, na koju će valjda i hr. književnike pozvati[...].*" O tome kasnije više ne piše, bar ne u pismima koje smo sačuvali u obitelji.

Ivana raduje što je Ruža u svom „*listu*" izrazila želju za lektirom hrvatskih autora: „*Drago mi je da bi ti rado hrvatski čitala i to ću ti priskrbiti. Ti moraš i moraš! Prem da nam se evo od domovine seliti ipak će mo ostati, razumiješ?*" Uskoro će o planovima nastavka studija u specijalki i to na praškoj Akademiji biti govora u pismima iz Splita. Odlazak iz Beča mladom paru odgovara jer se žele osamostaliti, prvenstveno odvajanjem Ruže od njene velike obitelji, oca, sestara i braće.

U Zagrebu Meštrović posjećuje i Kraljevsku višu školu za umjetnost i umjetni obrt, koju naziva jednostavno školom: „*Ovdje sam vidio školu ali sve ti je to jadno i kukavno. Istina je da se ja teško zadovoljavam ali što ću kad sam takav. Da ti je bilo vidjet tog prof. tu, on ti me gleda kanda ću mu ja kruh odneti, ne ću ne, ja ću ga drugdam iskat.*" Kome to Meštrović ne želi oteti posao? U to vrijeme skulpturu predaju Robert Frangeš Mihanović (1872. - 1940.) i Rudolf Valdec (1872. – 1929.)[23]. Početkom kolovoza Ivan će napisati kako ga „*[...] zovu već u Zagreb kao izvanrednog prof. a do_ nekle bi mogo i redovni biti [...]*", no, navodi kako misli da se Ruža s njim slaže da to bude „*[...] onda kad ne bude drugače išlo.*"

U svojim planovima za budućnost Meštrović uvijek ima na umu i svoje najbliže, svoju obitelj i time potvrđuje koliko je objema nogama na zemlji: „*Da mi je bar u koliko moje doma obezbjediti, ja bih lahko za mene i tebe otišo bih za dugo otišo, ali što ću kad mi je ovo djece žao, što će onda propast.*" Uviđajući kako piše o teškim temama, bodri svoju zaručnicu, ujedno je pozivajući dramatičnim riječima da ga podrži u njegovim nastojanjima: „*Ako ti ja pripovjedam o koekakim nepogodam koje mi se vrh duše [...] bore, ne moj mislit da me rad toga išta smeta*

[23] Vidjeti više u: Antonija Tkalčević Koščević, *Sjećanja na prve generacije Umjetničke akademije u Zagrebu*, HAZU, Arhiv za likovne umjetnosti, Zagreb, 2007. Antonija Tkalčević Koščević doduše upisuje Kraljevsku višu školu za umjetnost i umjetni obrt 1910. i piše o tom nešto kasnijem razdoblju.

samo ti budi uz mene – uz mene vjerna ko što jesi, vesela i smjela – vjeruj u ono u što ja vjerujem, pa će doć čas! Spram tebe, mene i ljubavi budi mehka i mila, a svjetu okreni ljuti zub nedaj se niodčesa omesti!"

Kako bi zbog Ivanova kiparskoga rada duži ostanak u Zagrebu značio pomalo zloupotrijebiti gostoljubivost domaćina, koji bi osigurali prostor za rad, Ivan će uskoro otići.

U jednom od rijetkih Ružinih pisama Ivanu iz naše arhive, iz Beča u Zagreb, 9. VII. 1904.[24], prije svoga odlaska u Graz, ona izražava svoje razumijevanje za Ivanov odabir nakon posjeta Zagrebu: *„Izgubio si volju za Zagreb, žao mi je Tebe radi, jer si željio tamo, premda, ja nijesam znala, ali ipak nijesam nikad bila za Zagreb, jer sam uvijek sumnjala da ovi ljudi ne će imat smisla za Tvoje stvari. Međutim – Tvoja je namjera bila najplemenitija – budać ali, da to neide tako, morat ćeš dakle tražit tvoju sreću drugdje. Koliko te ja poznajem, tvoju srčanost, te čvrstu volju Tvoju, pa napokon ljubav za rad, ne će Ti biti teško ono postići za čim težiš i drugdje."*

Istoga dana i Ivan piše Ruži, osvrnuvši se na fotografiju, koju mu je Ruža u međuvremenu poslala. Ivanu se dopada *„[...] jer je naša i jer si ti gore, ali inače je jako slaba, a kako istom mora ona druga da izgleda!?"* Je li Ivan nezadovoljan tehničkom stranom snimka nije baš sasvim jasno; s Ružom dogovara kako će pisati fotografu i naručiti slike koje će fotograf poslati na Ružinu adresu, a *„[...] da zaista možeš jednu i mome ocu poslati. Adresu ću ti već pisati."* Ivan želi svojim roditeljima predstaviti Ružu i na fotografiji.

Inače Meštrović namjerava velikodušno preuzeti financijsku brigu za Ružu od brata Adolfa i on plaćati za njenu *„[...] obskrbu"*. U Dalmaciju će *„[...] za koi dan"*, a o boravku u Zagrebu pronicljivo zaključuje: *„Neće mi škodit što sam ovamo došo, jer će mi iskustvo za ravnanje biti."*

Prije odlaska u Rijeku, Ivana su domaćini još odveli na Sljeme, o čemu piše Ruži 10. VII.: *„[...] činili smo izlet na zagrebačku alpu 'Sljeme' gdje smo od 3. ure u noći sve do 10. na večer ostali. Ja naime niesam u subotu na večer u opće išo spavati, pa onda smo se kolima odvezli u planinu (a bilo nas je 14) a na večer poslijem igra i umora čitav dan*

[24] Duško Kečkemet objavio je dio ovoga pisma, XIII. 3., u *Životu Ivana Meštrovića*, (1883. – 1962. – 2002.), svezak 1., Školska knjiga, 2009., 93.

5. sati smo išli na noge, pa si možeš mislit, kako sam umoran bio kad sam kući došao, što na mene još i jutros djeluje." Uz umor i bolne mišiće navodi i kako je *„[...] užasno propo [...] od nepojmljive čežnje za tobom i čini mi se da me ti nebi prepoznala"*.

U pismu s putovanja u Rijeku prvi put spominje i prijatelja Krizmana[25], koji mu je suputnik i smeta mu dok piše, jer on *„[...] ne zna što da od dugočasanja počme"*. Iz pisma još jednom je vidljiv podstrek i poštovanje koje je Meštrović stekao i od strane Kršnjavoga i drugih umjetnika i književnika: *„Baš zadnjih dana (videći na meni nezadovoljstvo) stali mi Kršnjavi i drugi svakako dokazivati da u Hrvatskoj i u opće ja najviše izgleda imam, jer da imam moć za nešto učinit i da užívam već u nas najbolji glas, pa da se samo suzdržim i čekam boljih dana."* Ivan dodaje kako njega najviše muči što on nikako ne želi pustiti Ružu da čeka na njihovo vjenčanje i zajednički život te najavljuje više pojedinosti u sljedećim pismima.

MEŠTROVIĆEV BORAVAK U SPLITU U SRPNJU I KOLOVOZU 1904. GODINE

U jednom od nedatiranih pisama toga ljeta, koje se po sadržaju može svrstati među ona sredinom mjeseca srpnja, Ivan će, uz savjet da mu Ruža sva pisma šalje preporučeno kako bi mu zaista bila uručena, navesti i svoju adresu u Splitu: Marulićeva ulica 89, Kuća Vitturi de Miceli.[26]

Ljetne vrućine u *Spljetu* i pomalo tjeskobno stanje zbog razdvojenosti od Ruže muče Ivana u pismu od 15. VII. 1904.: *„Jučer je bila takva vrućina da nisam znao što da počnem – išo sam se tri krat kupat, a što bih?"* Popodne pred neveru pogled na valove i *„oblačine"* na nebu

[25] Tomislav Krizman, 1882. – 1955., hrvatski slikar i grafičar, jedan od najstarijih Meštrovićevih prijatelja. http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=34071 Mrežnoj stranici pristupljeno 16. 8. 2017.

[26] De Micheli

su ga smirili, željno je iščekivao kišu , *„[...] a galebovi neznam ugodno ili neugodno mješaše se i lepršaše tamo povrh vode [...]”*. Šetnja do kršćanskoga groblja pa do starog židovskog i okrijepa vinom u gostionici samo su ga još više rastužili i kako je *„[...] doma došo im Zustand”*, kaže, koristeći njemački izraz za tjeskobno stanje za još snažniji utisak, čini se. Znakovito je kako uvijek nakon žalosnih ili ljutitih riječi, Ivan na završetku napiše poneku rečenicu utjehe, namijenjenu Ruži, no jednako toliko i samome sebi: *„Nemoj se ništa žalostiti sve će proći doći ću ja k tebi i naći te!”*

No, 17. VII. 1904. neki raniji Ružini *„listovi”* za koje je mislio da su *„izgubljeni otišli”* – izravni prijevod za njemački „verloren gegangen” – ipak su stigli i on boljega raspoloženja spominje Pariz: *„Još stalno ne znam hoćemoli u Paris ići ili ne i prema tome ću se znati ravnati, jer sam se svakako odlučio tobom oženiti dok se vratim pa to ma kako bilo [...] prema tomu ću morat nekakav stalan poso imati.”*

Pošta stiže u Split *„[...] ladjom”* iz Rijeke; jednom je zabunom uručena *„[...] gosp. zastup. Ivanu Majštroviću [...] Sva sreća da je gore ‚kipar’ stalo [...] I onda s kakvim pietetom predani*[27] *bili!”*, piše Ivan 28. VII. Ruži.

Pismo od 18. VII. 1904. jedno je od onih pisama s opisom događaja iz Ivanova djetinjstva, koje rado dijeli s Ružom. Ovdje je to vrlo osobno i dirljivo sjećanje na dane kad mu je bilo 6 ili 7 godina: *„Moji su me roditelji milovali kako sam ti više puta reko. Jedne večeri kad smo legli spati ja sam se nešto zamislio i sjećam se počeo sam na jednoć plakati.”* Kad ga je otac upitao za razlog plača, Ivan se stidio reći, no, kako bi smirio oca, koji inače ne bi mogao usnuti, ipak mu je ispričao sljedeće: *„Ja mislim tata kad ja narastem, pa vi, ti i mama, ostarite onda će te Vi umriet – a što ću ja onda – ja ću uvjek plakat.”* Ruži navodi u zagradama: *„Ovako sasvijem naivno pitanje, ali je ipak nešto na njemu.”* Otac mu je tada mudro odgovorio: *„Doduše kad ti narasteš onda ćeš ti lakše moć bez nas, jer ćeš se oženit pa ćeš tvoju ženu volit*[28] *nego koga, i ne ćeš tako uvjek mislit na nas.”* Uz to ga je pomilovao po glavi i poljubio u čelo: *„Ko što je on imo navadu uvjek, kad bi smo išli spavat.”* Dječak Ivan na to je s nevjericom odgovorio: *„Ajde tata... kako bi ja tudju žensku*

[27] listovi

[28] više

volio nego vas? Ja ću vas uvjek najviše voljet." Otac mu je na to vedro odgovorio kako to sada još ne može razumjeti i kako mu odabranica neće biti tuđa već bliska. Ivan ističe kako je to sasvim naivan razgovor ali „*[...] proniknut naravnim posljedicama*" i kako je „*[...] to što mi je moj stari rekao sada tu*" i nadovezuje se uz ono što su njih dvoje nedavno već raspravili. Uvjeren je da je Ruža s njime „*[...] na sve spravna*", a da je za sve poteškoće kroz koje prolaze kriva „*[...] okolina*". U Ivanovim iskrenim riječima moglo bi se iščitati kako je ta okolina kriva i za sve zbog čega se i sa svojom umjetnošću mora teže probijati: „*[...] ona neda duši da odahne, ona neda duši da se razvije, ona ju truje i davi – sve što se čini to mene vrijedja i nemam rieči koim da ti rečem kako mi je.*" Više od „*[...] prokleta svjeta*" neće „*[...] iskat utjehe*", no neće popustiti u svojim nastojanjima: „*Moje težnje će uvjek velike i najveće biti, jer mi je to naprosto naravno kad se ja sa malo ne zadovoljavam [...]*". Osjeća da će Ruža biti u svemu uz njega i kako joj ne može odmah obećati da će joj moći osigurati egzistenciju, ali budu li zajedno, sve će biti dobro. Iznova navodi kako su „*na strani svjet upućeni što se kruha tiče. Mi ne trebamo puno kruha [...] Moći ćemo! I moramo!*" Ivan se stidi „*sam sebi laskati*", ali opet ističe kako „*Mene ... u domovini na sve strane časte i cjene i drže neizmjerno do mene i to je proniknuto svugdje velikim strahopočitanjem. Ali niti su oni krivi niti ja što me ne shvaćaju i što su u svakom smislu siromašni.*"

PLANOVI ZA VJENČANJE I ZAJEDNIČKI ŽIVOT U PRAGU I PARIZU

„*S malim se ne zadovoljavam, nu ipak hoću tako rekuć iz ništa da učinim sve, jer rado stvaram, shvati me, pa ćeš se domisliti svemu, da sam tu i tebe i sebe takodjer mislio.*" (Ivan Ruži 20. VIII. 1904.)

Tijekom ljeta 1904. Meštrović će također „*[...] činiti molbu za punoljetnost*" kako bi ubrzao postupak oko vjenčanja. U pismu 27. VII.